

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-324-6-2>

УДК 658.8.011.1

Володимир ПАНЧЕНКО

Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка  
<https://orcid.org/000-0002-4927-0330>

Оксана ПАНЧЕНКО

Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка  
<https://orcid.org/000-0002-6608-4783>  
e-mail: [op\\_panchenko@ukr.net](mailto:op_panchenko@ukr.net)

## МОНІТОРИНГ ВИТРАТ ЯК ІНСТРУМЕНТ В СИСТЕМІ ЛОГІСТИКИ БІЗНЕСУ

*Проаналізовано аспекти управління витратами підприємств у системі логістики бізнесу. З'ясовано, що питання якісного управління витратами значно ширше, ніж обслуговування фінансово-господарської діяльності, адже особливо актуальне в системі логістики бізнесу, визначаючи його стабільність і низку важливих питань економічної та зокрема виробничої безпеки. Метою статті визначено удосконалення системи моніторингу витрат як вагомого інструменту в структурі логістики бізнесу. Розроблено загальну модель економічного аналізу поточних витрат підприємства. Здійснено групування поточних витрат підприємства за класифікаційними ознаками. Розроблено класифікацію поточних витрат взаємодії підприємства з суб'єктами зовнішнього ринкового середовища. Класифіковано поточні витрати підприємства за статтями калькуляції витрат в системі логістики бізнесу. Показано, що перспективним напрямом подальших досліджень у цій сфері є удосконалення методики аналізу витратомісткості в системі виробничої безпеки підприємств.*

*Ключові слова:* управління підприємствами, логістика, бізнес, витрати підприємства, моніторинг.

Volodymyr PANCHENKO, Oksana PANCHENKO

Central Ukrainian State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko

## COST MONITORING AS A TOOL IN THE BUSINESS LOGISTICS SYSTEM

*Aspects of enterprise cost management in the business logistics system are analyzed. It was found that the issue of quality cost management is much broader than the maintenance of financial and economic activity, because it is especially relevant in the business logistics system, determining its stability and a number of important issues of economic and, in particular, industrial safety. The purpose of the article is to improve the cost monitoring system as an important tool in the structure of business logistics. Methods of synthesis and system analysis were applied (to substantiate the essential characteristics of costs in the enterprise's logistics system); system analysis and theoretical generalization (to improve the classification of an enterprise's costs in its logistics system). It has been investigated that the creation of effective analytical support for the management of current costs in the logistics system of the enterprise is related to: the production of competitive products, the availability of high-quality and real information on the cost of certain types of products, performed works (services) and their positions on the market. A general model of the economic analysis of the company's current costs has been developed. The company's current expenses have been grouped according to classification criteria. A classification of the current costs of the enterprise's interaction with the subjects of the external market environment has been developed. The company's current costs are classified by cost calculation items in the business logistics system. It was established that in the conditions of a complex external business environment, there is a problem in determining current costs, their distribution by objects and ensuring their minimization, their management and recognition of expediency, achieving the necessary profitability. It was found that the main task is not to minimize them, but to reach such a level that they are recognized by consumers and bring profit to producers. It has been studied that all this is achieved due to the formation and implementation of a proper strategy for managing the current costs of the enterprise. It is summarized that the decisive factors in the system of complex economic analysis and in the analytical provision of the grouping of costs according to the scheme "activity - costs - financial result" are their grouping by economic elements (material, labor costs, social measures, depreciation and other operating costs) and articles calculations. It is shown that a promising direction of further research in this area is the improvement of the method of analyzing the cost intensity in the industrial safety system of enterprises.*

*Keywords:* enterprise management, logistics, business, enterprise costs, monitoring.

### Постановка проблеми у загальному вигляді

#### та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Будь-яка діяльність суб'єкта господарської діяльності пов'язана з витратами матеріально-речових, трудових та інших ресурсів, цінність яких визначається на ринку. В системі управління підприємством одним з основних об'єктів виступає процес управління витратами господарської діяльності в цілому, та в розрізі їх видів, цілей, періодів здійснення. Класично під витратами розуміють зменшення економічного впливу внаслідок вибуття активів, або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу, якщо вони можуть бути достовірно оцінені. Однак, питання якісного управління витратами значно ширше, ніж обслуговування фінансово-господарської діяльності. Воно особливо актуальне в системі логістики бізнесу, визначаючи його стабільність і низку важливих питань економічної та зокрема виробничої безпеки.

### Аналіз останніх публікацій

Теоретико-методичні засади, а також прикладні аспекти управління витратами підприємств достатньо комплексно досліджені у науковій літературі. Так, значний внесок у розробку методико-

прикладних засад в цій сфері зробили В. Куцик, Р. Лупак [4,с.244-249], А. Дідич [5,с.248-252], В. Лук'янова [6,с.35-39], О. Мороз [7,с.10-14] та ін. Цілий спектр тих, чи інших аспектів, пов'язаних з логістикою бізнесу, висвітлений в працях В. Божанової [1,с.14-22], В. Пастухової [8,с.31-36], О. Собкевич [9,с.144-152] та ін. Вагомий внесок в розвиток та дослідження актуальних проблем управління витратами в системі безпосередньо логістики підприємств зробили А. Кальченко [2,с.18-22], О. Криворучко [3,с.150-163], В. Борщевський [10,с.52-54], М. Куницька-Ляш, Я. Березівський [11,с.1785-1798] та інші.

### **Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття**

Разом з тим, все ще не достатньо вивченою на сьогодні залишається проблема моніторингу витрат як інструменту в системі логістики бізнесу.

### **Формулювання цілей статті**

Метою статті є удосконалення методико-прикладних засад здійснення моніторингу витрат як інструменту в системі логістики бізнесу.

### **Виклад основного матеріалу**

Елементами витрат підприємства є сукупність їх економічно однорідних потоків. Об'єктом витрат є продукція, роботи, послуги або вид діяльності, які потребують визначення пов'язаних з їх виробництвом (виконанням) коштів. Не визнаються витратами: платежі за договорами комісії, агентськими угодами та іншими аналогічними договорами на користь комітента, принципала тощо; попередня (авансова) оплата товарів, робіт, послуг; погашення одержаних позик; витрати, які відображаються зменшенням власного капіталу відповідно до положень (стандартів) бухгалтерського обліку.

Найважливішим фактором, який визначає спроможність і намагання підприємств поставити продукт на ринок, є витрати виробництва. В умовах ринкової конкуренції витрати виробництва виступають одним із основних інструментів реалізації стратегії діяльності підприємства. У зв'язку з цим, з метою досягнення конкурентоспроможності переосмислюється підхід до витрат на виробництво і реалізацію продукції, як найважливіших економічних показників господарської діяльності.

Вітчизняні та зарубіжні економісти подають різні тлумачення сутності категорії „витрати”. Найчастіше трапляються і дискутуються поняття “витрат”, які створюють вартість, і “витрат” у формі виплат. Цей розподіл ґрунтується на монетарному підході. В мікроекономічному аналізі широко використовується поняття “граничних витрат” і “граничного продукту”. Це має важливе значення для управління витратами і пропорціями комбінування факторів у виробничому процесі.

На основі узагальнення теоретичних джерел щодо економічного змісту та сутності економічної категорії „витрати” можна виділити два основоположних підходи. Перший базується на розумінні господарського життя з позицій трудової теорії вартості, яка передбачає взаємодію у процесі виробництва трьох основних факторів (робочої сили, предметів праці та засобів праці) з відповідною інтерпретацією поняття вартості, її складових і структури. Другий підхід передбачає, що місце та роль витрат розглядається та розкривається в прикладному аспекті як складовий елемент ціни, яка формується під дією сукупності факторів у системі функціонування ринку на основі зміни попиту та пропозиції.

В умовах ринкової економіки виникає проблема у визначенні витрат, їх розподілу за об'єктами та забезпечення мінімізації, управління ними і визнання доцільності, досягнення необхідної їх прибутковості. Причому завдання полягає не у їх мінімізації, а у досягненні такого рівня, за яким вони визнаються споживачами та приносять відповідний прибуток виробникам.

Мета аналізу витрат діяльності підприємства полягає в інформаційному забезпеченні та всебічній оцінці досягнутих результатів, у оптимізації та обґрунтуванні управлінських рішень щодо подальшої раціоналізації. Для досягнення цієї мети здійснюється аналіз на основі принципів системного, комплексного і кібернетичного підходів до аналізу економіки.

В основі системного підходу лежить дослідження об'єктів як системи, розкриття їх цілісності, виявлення багатьох типів зв'язків, зведення їх в єдину теоретичну систему.

Системний підхід до аналізу витрат передбачає: виявлення місця і ролі показників витрат в оцінці досягнутої ефективності виробництва; розробку принципової схеми аналізу на основі класифікації факторів і резервів раціоналізації витрат; визначення методів вимірювання факторів і резервів раціоналізації витрат; встановлення основних напрямів мобілізації виявлених резервів, раціонального використання виробничих ресурсів у поточному і перспективному плануванні собівартості.

Комплексний підхід означає визначення суб'єктів як системи з точки зору формування інформації для прийняття управлінських рішень. Комплексний підхід збігається з системним підходом лише стосовно визначення окремих аспектів, окремих показників. Їх динаміка і прогноз на перспективу не збігаються, коли мова йде про аналізований об'єкт загалом. Тоді комплексний підхід виступає як принцип системного підходу. Він означає узгодження і одночасне дослідження у взаємозв'язку різних аспектів господарської діяльності на основі вивчення системи показників з метою отримання кінцевих результатів, визначення і вимірювання факторів, що їх зумовлюють, виявлення резервів підвищення ефективності виробництва, отримання інформації для обґрунтування управлінських рішень.

Комплексність економічного аналізу проявляється в трьох напрямках: по-перше, в процесі аналізу враховуються не лише економічні, а й технічні, соціальні, технологічні та інші фактори; по-друге, в більш тісному зв'язку його цілей і задач з цілями управління; по-третє, в багаторівневому аспекті аналізу.

Кібернетичний підхід передбачає розгляд об'єктів як системи, яка складається з елементарних перетворювачів інформації. При кібернетичному підході аналіз підпорядкований цілям синтезу економічної системи і її вдосконалення, економіко-математичні методи аналізу збігаються із системним дослідженням економіки та управління об'єктом.

Інформаційна база проведення аналітичних досліджень витрат формується за вихідною інформацією про кошториси (нормативи) витрат, за даними бухгалтерського і статистичного обліку, за матеріалами ревізій і спеціальних обстежень та ін. Враховуючи управлінський аспект аналізу витрат, виділяємо його аналітичні оцінки, пов'язані з пошуком резервів витрат та можливостями їх мобілізації. Для цього визначимо послідовність аналізу. На першому етапі дається загальна оцінка виконання кошторису (стандартних) витрат в розрізі економічних елементів, на другому – оцінка відхилень від стандартних прямих витрат, на третьому – аналіз виконання бюджету (кошторису) накладних витрат, на четвертому – аналіз собівартості (калькуляції) окремих виробів, на п'ятому етапі необхідно дати оцінку впливу зміни витрат на кінцеві виробничі та фінансово-господарські результати діяльності підприємства.

Створення ефективного аналітичного забезпечення управління поточними витратами пов'язане з виготовленням конкурентоспроможної продукції; наявністю якісної та реальної інформації щодо собівартості окремих видів продукції, виконаних робіт (послуг) та їх позицій на ринку; можливістю використання гнучкого ціноутворення; наданням об'єктивних даних для складання бюджету підприємства; можливістю оцінки реалізації витрат за центрами їх формування та центрами відповідальності.

З метою управління витратами господарського суб'єкта проводиться їх класифікація, що дозволяє встановити природу та особливості формування і розподілу за визначеними об'єктами управління. Відповідно до оцінок фінансових результатів та стосовно руху грошових коштів доцільно виділити витрати операційної, інвестиційної і фінансової діяльності.

Визначальними в системі комплексного економічного аналізу та в аналітичному забезпеченні групування витратами за схемою “діяльність – витрати – фінансовий результат” є їх групування за економічними елементами та статтями калькуляції.

Виходячи з теоретичного узагальнення суті поточних витрат підприємства, для найбільш повної їх класифікації доцільно здійснювати поділ за такими ознаками: за суб'єктом взаємодії; за рівнем формальності обмежень взаємодії; за об'єктом, що передається; за складовими етапами передачі права власності; за об'єктом доступу; за елементами захисту права власності; за видом витрат на забезпечення управління діловими відносинами.

Так, залежно від типу суб'єкта, з яким вступає у взаємодію підприємство, існує ймовірність виникнення поточних витрат у відносинах з постачальниками, суб'єктами ринкової інфраструктури, державою, конкурентами, інвесторами, споживачами, працівниками. Щодо взаємин з постачальниками та суб'єктами ринкової інфраструктури, то характерними видами поточних витрат, що виникають під час цього процесу є витрати виявлення альтернатив (наприклад, прийняття рішення щодо того, чи іншого постачальника та тих, чи інших виробничих запасів (послуг), які він пропонує з огляду на недосконалість ринку та відсутність повноцінної інформації про всіх постачальників, їх пропозицію та ціни).

Стосовно взаємин з споживачами та потенційними працівниками, у суб'єкта господарської діяльності часто виникають поточні витрати виміру (наприклад, пов'язані з наданням споживачеві певних «сигналів» стосовно якості продукції (послуг), їх конкурентних переваг, післяпродажного обслуговування тощо).

Потрібно зазначити, що крім легального сектора економіки відносини взаємодії існують й у секторі нелегальної економіки, що розвивається в міру неефективності державного регулювання економіки та часто надмірного податкового тиску на суб'єкти підприємництва. Економічні агенти, які здійснюють офіційну фінансово-господарську діяльність мають враховувати поточні витрати, які походять поза правовим полем. Групування за економічними елементами стосується лише операційної діяльності підприємств і дозволяє провести аналіз складу, структури та ефективності витрат. При цьому можна встановити залежність витрат від технічного рівня розвитку та ефективності використання матеріальних, трудових ресурсів, визначити пріоритетні напрями їх раціоналізації. Поелементне групування використовують при визначенні граничного рівня витрат, для складання кошторисів та формування їх нормативної бази.

Групування витрат за статтями калькуляції дозволяє встановити цільове здійснення витрат, узагальнити їх за місцем виникнення, відповідно до виготовленої продукції, виконаних робіт, стосовно до видів діяльності та у зв'язку з проведенням різних організаційно-технічних заходів. Найбільш поширеною є класифікація витрат підприємства за статтями калькуляції.

Управління витратами на підприємстві здійснюється за місцем їх виникнення та за центрами відповідальності. Для здійснення аналізу раціональності витрат та контролю за їх рівнем, формуються бюджети витрат за калькуляційними підрозділами (виробничими, адміністративними, збутовими та ін).

Облік фактичних витрат здійснюється роздільно на окремих синтетичних рахунках кожного

підрозділу підприємства. Фактичні витрати зіставляють з відповідними статтями бюджету витрат, які коректують на обсяг діяльності визначеного центру витрат чи центру відповідальності (найчастіше вони співпадають). У відповідності з цим слід встановити одиниці виміру обсягу діяльності. Для виробничих підрозділів – це обсяг виготовленої продукції, чи виконаних робіт (послуг). Для адміністративних чи інших функціональних підрозділів за одиницю діяльності часто приймають витрати праці у певній кількості нормативного (стандартного) часу.

За центрами відповідальності витрати групуються відповідними кошторисами для кожного рівня управління. У зв'язку з цим проводять класифікацію витрат на контрольовані і неконтрольовані для кожного рівня відповідальності. У процесі аналізу дотримуються бюджету витрат та активності керівників кожного рівня щодо їх раціоналізації.

В економічному аналізі класифікація витрат залежить також від того, яке управлінське завдання слід вирішити, а саме: а) розрахунок собівартості продукції (робіт, послуг) і визначення фінансового результату; б) прийняття управлінських рішень щодо раціоналізації витрат і їх планування; в) здійснення контролю і регулювання центрів відповідальності.

З огляду на це витрати класифікують за досягненням цілей управління. Вичерпані – це витрати, які призводять до зменшення активів або збільшення зобов'язань у процесі поточної діяльності підприємства для отримання доходу звітного періоду. Невичерпані – це витрати майбутніх періодів. Витрати на продукцію – це витрати, пов'язані з виробництвом або з придбанням товарів для продажу. Витрати періоду – це витрати, які не пов'язані з виробничою діяльністю і розглядаються як витрати того періоду, коли вони були здійснені (маркетингові, дослідницькі та ін). Прямими є витрати, які можуть бути безпосередньо віднесені до певного об'єкту (сировина і основні матеріали, покупні вироби і напівфабрикати, основна заробітна плата виробничих робітників, паливо на технологічні цілі та силова електроенергія). Непрямими є витрати, які безпосередньо пов'язані з технологічним процесом виробництва. Вони поділяються на три групи: прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці, інші прямі витрати. Виробничі накладні витрати виникають у зв'язку з організацією, обслуговуванням виробництва чи управління ним. Частина цих витрат знаходиться в еластичній залежності від обсягу виробництва (на ремонт устаткування, утримання і експлуатацію основних засобів виробничого призначення і т. п.). Інші витрати є постійними і визначаються політикою вищої адміністрації підприємства.

Релевантні (нерелевантні) – витрати, які можуть бути змінені внаслідок прийняття управлінських рішень. Різниця між альтернативними рішеннями щодо витрат називається диференціальними витратами.

Дійсні витрати вимагають оплати грошима чи іншими активами. Можливі витрати – це втрачена вигода, коли вибір одного варіанту вимагає відмови від альтернативного рішення. Маржинальні витрати – це витрати на виробництво додаткових видів продукції. Середні – це середньозважені витрати на одиницю продукції. Невід'ємним з точки зору управління обсягами господарської діяльності підприємства є поділ витрат на умовно-змінні (абсолютна величина яких зростає із збільшенням обсягу випуску продукції і зменшується із його зниженням) та умовно-постійні (абсолютна величина яких із збільшенням (зменшенням) випуску продукції істотно не змінюється).

### **Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі**

Будь-яка діяльність суб'єкта господарської чи підприємницької діяльності пов'язана з витратами матеріально-речових, трудових та інших ресурсів, цінність яких визначається на ринку. В системі управління підприємством одним з основних об'єктів виступає процес управління поточними витратами в цілому, та в розрізі їх видів, цілей, періодів здійснення. Ці питання актуальні з позиції формування системи логістики в бізнесі. Елементами поточних витрат підприємства є сукупність їх економічно однорідних потоків. Об'єктом витрат є продукція, роботи, послуги або вид діяльності, які потребують визначення пов'язаних з їх виробництвом (виконанням) коштів.

В умовах складного зовнішнього середовища господарювання ринкової економіки виникає проблема у визначенні поточних витрат, їх розподілу за об'єктами та забезпечення мінімізації, управлінні ними і визнання доцільності, досягнення необхідної їх прибутковості. Причому завдання полягає не у їх мінімізації, а у досягненні такого рівня, за яким вони визнаються споживачами та приносять прибуток виробникам. Все це досягається за рахунок формування і реалізації належної стратегії управління поточними витратами підприємства.

Визначальними в системі комплексного економічного аналізу та в аналітичному забезпеченні групування витратами за схемою “діяльність – витрати – фінансовий результат” є їх групування за економічними елементами (матеріальні, витрати на оплату праці, соціальні заходи, амортизацію та інші операційні витрати) та статтями калькуляції. Останнє дозволяє встановити цільове здійснення поточних витрат, узагальнити їх за місцем виникнення, відповідно до виготовленої продукції, виконаних робіт, стосовно до видів діяльності та у зв'язку з проведенням різних організаційно-технічних заходів.

Перспективним напрямом подальших досліджень у цій сфері є удосконалення методики аналізування витратомісткості в системі виробничої безпеки підприємств.

**Література**

1. Божанова В. Ю. Логістична діяльність підприємства: інновації та інтернет&маркетинг: навч. Посібник. Дніпро: ДВНЗ ПДАБА, 2017. 280 с.
2. Кальченко А. Г. Логістика: підручник. К.: КНЕУ, 2004. 284 с.
3. Криворучко О. М. Сучасне розуміння поняття якості логістичної діяльності. *Економіка транспортного комплексу*. 2018. Вип. 31. С. 150-163.
4. Куцук В. І., Лупак Р. Л. Моделювання конкурентних позицій підприємств реального сектора економіки на внутрішньому ринку. *Бізнес Інформ*. 2017. № 12 (479). С. 244-249.
5. Лупак Р. Л., Дідич А. М. Економічні основи забезпечення конкурентоспроможності підприємства в умовах ринкових відносин. *Науковий вісник ЛТЕУ України*. 2017. Вип. 20.6. С. 248-252.
6. Лук'янова В. В. Оцінка ефективності підприємства і підприємництва. *Вісник ДонНУЕТ*. 2005. № 4 (28). С. 35-39.
7. Мороз О. В., Карачина Н. П., Шиян А. А. Концепція економічної безпеки сучасного підприємства: монографія. Вінниця: ВНТУ, 2011. 241 с.
8. Пастухова В. В. Стратегічне управління підприємством: філософія, політика, ефективність: монографія. Київ: КНТЕУ, 2002. 302 с.
9. Собкевич О. В. Зміцнення економічної безпеки держави на засадах відбудови інноваційного потенціалу індустріального комплексу сходу України. *Регіональна економіка*. 2015. Вип. 2. С. 144-152.
10. Стратегічні пріоритети та механізми інноваційного розвитку сільських територій Західного регіону України : монографія / наук. ред.: В. В. Борцевський, Т. Г. Васильців. Львів : Аверс, 2014. 176 с.
11. Lupak R., Kunytska-Iliash M., Berezivskiy Y., Nakonechna N., Ivanova L., Vasylytsiv T. Information and analytical support system of enterprise competitiveness management. *Accounting*. 2021. no. 7 (7). pp. 1785-1798.

**References**

1. Vasylytsiv, T. H., Fleychuk, M. I., Lupak, R. L. (2017). Priorities and means of state policy of ensuring the economic security of development on the domestic market in Ukraine. *Bulletin of the Lviv University of Trade and Economics. Economic sciences*. Iss.53. pp. 10-19.
2. Danylyshyn, B. (2010). Social Security - the foundation of sustainable development. *Bulletin of the National Academy of Sciences*, no.1, pp. 20-28.
3. Kachmaryk, J.D., Lupak, R. L. (2005). System of decisions of the process of reproduction of labor potential of corporate systems. *Accounting and analytical systems of economic entities in Ukraine*. Vol. 15 (1). pp. 105-110.
4. Kutsenko, V. I. (2011). Social security in the context of sustainable development. Chernihiv. 565 p.
5. Lupak, R. L., Didych, A. M. (2010). Economic basis for ensuring the competitiveness of the enterprise in market relations. *Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*. Vol. 20 (6). pp. 248-252.
6. Minin, B. A. (2012). Reflexive Law and Social Safety, Kyiv, 198 p.
7. Mulska, O. P., Levytska, O. O., Kutzyk V. I. (2020). State policy of providing innovative forms of employment in the context of digitalization of the economy. *Regional economy*. no. 3. pp. 81-90.
8. Pryyatelchuk, A. (2010), Social Security in the context of managing the development of public relations. *Philosophical problems of the human sciences, Kyiv National University*, no. 19. pp. 135-140.
9. Social Security: Theory and Practice Ukrainian. Kyiv, 292 p.
10. Bakirov, V. S. (2008). Quality of life of the population of post-Soviet countries in the sociological dimension. Kharkiv. 216 p.
11. Vasylytsiv, T., Lupak, R., Kunytska-Iliash, M. (2018). Strategic approaches to the effective use of intangible assets as a condition for strengthening the competitiveness of enterprise. *Scientific Bulletin of Polissya*. no 2 (14). pp. 8-15.
12. Lupak, R., Kunytska-Iliash, M., Berezivskiy, Y., Nakonechna, N., Ivanova, L., Vasylytsiv, T. (2021). Information and analytical support system of enterprise competitiveness management. *Accounting*. no. 7 (7). pp. 1785-1798.